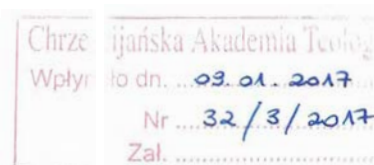

Ks. prof. zw. dr hab. Zygfryd Glaeser
Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny
ul. Kard. Kominka 1a
45-032 OPOLE

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

ks. mgra Serafina (Vladimira Amelchenkova),
pt. *Święty męczennik Serafin (Ostroumow),
arcybiskup smoleński oraz jego duszpasterstwo w Polsce i Rosji*
Warszawa 2016, ss. 347 (wydruk komputerowy)
napisanej na Wydziale Teologicznym
Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie
pod kierunkiem bpa prof. zw. dra hab. Jerzego (Pańkowskiego)

Święty arcybiskup męczennik Serafin (Michał Ostroumow) urodził się 6 listopada 1880 r. w Moskwie. Pochodził z rodziny głęboko zakorzenionej w tradycji prawosławnej. Jego ojciec był psalmistą w jednej ze stołecznych cerkwi. Po ukończeniu Zaikonospasskiej Szkoły Duchownej Michał wstąpił do Moskiewskiego Seminarium Duchownego, które ukończył w 1900 r. Studia kontynuował w Moskiewskiej Akademii Teologicznej. Ukończył je w 1904 r. Tam też kontynuował pracę naukową. 14 września 1904 r. złożył śluby zakonne w moskiewskim Monasterze Bogojawleńskim. Przyjął wówczas imię zakonne Serafin. Jeszcze we wrześniu 1904 r. przyjął święcenia diakańskie i kapłańskie. Udał się wtedy do Pustelni Optińskiej. Po miesiącu powrócił do Moskiewskiej Akademii Teologicznej, gdzie przejął obowiązki docenta w Katedrze Teorii i Historii Homiletyki. W 1905 r. po raz pierwszy przybył na ziemię chelmską. Podjął wówczas ważną życiową decyzję o zakończeniu pracy na uczelni i o przejściu do monasteru św. Onufrego w Jablecznej. 1 grudnia 1907 r. został jego przełożonym. Dzięki zaangażowaniu o. Serafina zdecydowanie podniósł się poziom intelektualny, duchowy i materialny monasteru. Ożywiona została również aktywność duszpasterska i edukacyjna mnichów. Dzięki jego staraniom powstała cerkiewno-parafialna szkoła. Prowadzono przy niej kursy cerkiewno-nauczycielskie, przygotowujące kadrę pedagogiczną do jednoklasowych szkół cerkiewnych. Ważną instytucją oświatową monasteru była również szkoła dla psalmistów. Z czasem tworzył kolejne placówki oświatowe. W monasterze otworzył aptekę z gabinetem lekarskim. Dzięki wyjątkowym zdolnościom organizacyjnym i duszpasterskim o. Serafina w miejscu zwanym Lasami Dratowskimi (ok. 85 kilometrów od Jablecznej w powiecie lubartowskim) powstała cerkiew i kolejna szkoła. Tam

też w 1912 r. powstała filia Monasteru w Jablecznej. Można powiedzieć, że inicjatywy duszpasterskie o. Serafina zdecydowanie przewyższyły standardy jego epoki. Budowano nie tylko świątynie, ale także zaplecza dla pielgrzymów: herbaciarnie, tzw. domy pielgrzyma, sklepiki z towarami pierwszej potrzeby. Monaster w Jablecznej pod kierownictwem archimandryty Serafina przyciągał wciąż nowych adeptów życia mniszego. Wspólnota w Jablecznej prowadziła również szeroko zakrojoną pracę misyjną. W 1914 r. o. Serafin mianowany został rektorem Chełmskiego Seminarium Duchownego. Jego zaangażowanie nie ograniczało się do typowej pracy administratora uczelni i nauczyciela. Aktywnie działał w ramach diecezjalnej rady naukowej. Był także członkiem Chełmskiego Bractwa Przenajświętszej Bogarodzicy. Redagował wydawane przez diecezję pisma: „Chełmskie Życie Cerkiewne” i „Gazetkę Ludową”. W 1916 r. został mianowany biskupem bielskim, wikariuszem diecezji chełmskiej. W 1917 r. powierzono mu pełnienie posługi biskupie jako ordynariusz diecezji orłowskiej z tytułem biskupa orłowskiego i siewskiego. Został również członkiem Świętego Soboru Biskupów Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Nowe wyzwania spotęgowały wszechstronne zaangażowanie duszpastersko-społeczne bpa Serafina. Musiał się zmierzyć z problemem prześladowania Kościoła ze strony władzy radzieckiej. W miejsce szkół cerkiewnych, które zostały zamknięte organizował specjalne kółka, na których poznawano podstawy wiary i nauczano religii. Organizował też okolicznościowe procesje. Był kilkakrotnie aresztowany pod zarzutem aktywnego sprzeciwu wobec konfiskaty majątku cerkiewnego. W 1922 r. skazano go na 7 lat więzienia w pełnej izolacji. W 1924 r. został mianowany arcybiskupem. Angażował się mocno w przewycięzanie rozłamu w Kościele prawosławnym. W listopadzie 1926 r. został przymusowo wydalony poza granice diecezji orłowskiej. W 1927 r. powierzono mu kierowanie nową diecezją z siedzibą w Smoleńsku. W 1936 r. został kolejny raz aresztowany. Tym razem pod zarzutem agitacji antyradzieckiej. Zesłano go do Karagandy. W listopadzie 1937 r. wznowiono śledztwo w jego sprawie i skazano go na karę śmierci przez rozstrzelanie. Wyrok wykonano 8 grudnia 1937 r. Zrehabilitowano go w 1958 r. oraz 1989 r. Decyzją Świętego Synodu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego z dnia 17 lipca 2001 r. arcybiskupa Serafina zaliczono do Soboru Świętych Nowych Męczenników i Wyznawców XX wieku.

Można powiedzieć, że św. abp Serafin to postać niezwykła i ze względu na jego ludzkie cechy, ale przede wszystkim ze względu na jego kościelne i społeczne zaangażowanie. Jego duszpastersko-społeczne inicjatywy zdecydowanie wyprzedzały standardy epoki w której żył, a jego zaangażowanie na rzecz pojednania wewnętrznego w Kościele prawosławnym, jak i na rzecz pojednania społecznego mogą stanowić po dzień dzisiejszy wzór dla wielu środowisk.

To wszystko przyszło mu okupić śmiercią męczeńską. Dobrze się więc stało, że na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie powstał projekt doktorski zrealizowany pod naukową kuratelą jednego z najznakomitszych profesorów teologii prawosławnej w Polsce bpa Jerzego (Pańkowskiego). Chwała za to i Promotorowi, i Doktorantowi, że podjęli się naukowo-systematycznej prezentacji osoby i kościelno-społecznej wartości duszpasterskiego posługiwania świętego abpa Serafina. Rozprawę autorstwa ks. mgra Serafina (Vladimira Amelchenkova) pt.: *Święty męczennik Serafin (Ostroumow), arcybiskup smoleński oraz jego duszpasterstwo w Polsce i Rosji*, Warszawa 2016, ss. 347 (wydr. komput.), która jest zwieńczeniem jego doktorskiego projektu badawczego, przyjmuję więc z najwyższym uznaniem.

1. Problematyka, metoda oraz struktura rozprawy

Przedmiot badań wynikających z projektu doktorskiego ks. mgra Serafina (Vladimira Amelchenkova) skoncentrowany został, ogólnie rzecz ujmując, wokół osoby i duszpastersko-społecznego zaangażowania św. męczennika Serafina (Ostroumowa), arcybiskupa smoleńskiego. Jak już wykazałem we wprowadzeniu do niniejszej recenzji, chodzi tu o postać niezwykle pod wieloma względami: osobistymi, kościelnymi – wynikającymi z pełnienia wielu ważnych funkcji w Kościele prawosławnym w Polsce i w Rosji, a także społecznymi: troska o edukację na różnych szczeblach i poziomach od podstawowego po uniwersytecki, ogromna wrażliwość na ludzkie potrzeby oraz obrona ludzkiej godności, zwłaszcza w konfrontacji z systemem totalitarnym. Za wierność wartościom które bezkompromisowo wyznawał poniósł najwyższą ofiarę w postaci męczeńskiej śmierci. Doktorant w swoich badaniach nie ograniczył się do opisu sylwetki św. męczennika Serafina, ale jego posługiwanie bardzo trafnie uplasował w kontekstualności czasów w jakich przyszło mu żyć. W realizacji swojego projektu badawczego Doktorant posłużył się bardzo precyzyjnie dobranymi i bardzo dobrze wykorzystanymi metodami naukowymi, które jasno opisał we „Wprowadzeniu” do rozprawy (zob. s. 12).

U podstaw recenzowanego projektu badawczego leży m.in. przekonanie Doktoranta, które w pełni podzielam, co do konieczności podjęcia pogłębionego studium dotyczącego osoby i posługiwania św. męczennika Serafina nie tylko w kontekście historycznym, ale przede wszystkim wskazując na aktualność wielu elementów jego duszpastersko-społecznej spuścizny (zob. s. 10). Doktorant zdradza także swój osobisty motyw ściśle powiązany z przedmiotem badań. Chodzi o doświadczenie jego spotkań w kościelnym środowisku smoleńskim ze świadkami życia, wiary i posługiwania św. męczennika Serafina (zob. s. 5-6).

Świadczenia ludzi którzy osobiście znali św. męczennika Serafina pozwoliły Doktorantowi nie tylko intelektualnie, ale także emocjonalnie „związać” się z opisywaną osobą i z jego dziełem. Dogłębna lektura dysertacji doktorskiej ks. Serafina pozwala mi na to, by nie ryzykując wiele, postawić tezę, że św. męczennik Serafin stał się w jakiejś mierze „towarzyszem” życia i posługi Doktoranta.

Rozprawa została podzielona na pięć zasadniczych części (s. 19-262). Poprzedza je „Wprowadzenie” (s. 4-18), a kończy „Zakończenie” (s. 263-268). Po nim następuje „Wykaz skrótów” (269-270) oraz „Bibliografia” (s. 271-291). Istotnym elementem rozprawy są w tym przypadku „Aneksy” (s. 292-328). Po „Aneksach” zamieszczono streszczenia rozprawy w języku rosyjskim (s. 329-335), polskim (s. 335-341) i angielskim (s. 341-347).

W ramach rozdziału pierwszego rozprawy (s. 19-42), który składa się z dwóch podrozdziałów, Doktorant przede wszystkim przeanalizował koncepcje pastoralne świętego męczennika Serafina na tle możliwości realizacji duszpasterskiej misji Kościoła w ogóle. Analiza istotnych elementów pastoralnego posługiwania abpa Serafina pozwoliła Autorowi rozprawy wieloaspektowo określić teoretyczno-metodologiczne założenia duszpasterskiego programu świętego męczennika Serafina. Program ten był zakrojony na szeroką skalę. Obejmował wszystkie istotne obszary ludzkiego życia, poczynając od posługiwania typowo duchowego, przez zaangażowanie w edukację na różnych szczeblach, pracę z dziećmi i z młodzieżą, kulturę, działalność charytatywno-społeczną, realizację misyjnej posługi Kościoła oraz zaangażowanie naukowe i wydawnicze.

W rozdziale drugim rozprawy, zatytułowanym: *Święty męczennik arcybiskup Serafin przed podjęciem drogi kapłańskiej* (s. 43-74), opisany został początkowy etap kształtowania abpa Serafina: nauka, postrzyżyny mnisze i święcenia kapłańskie, działalność pedagogiczna i pierwsze lata kapłańskiego posługiwania. Doktorant wykazał w tym miejscu także wpływ wielkich postaci tamtego czasu, m.in. metropolity Tryfona (Turkiestanowa) na kształtowanie chrześcijańskiej osobowości i duchowości abpa Serafina.

W rozdziałach trzecim (s. 75-116) i czwartym (s. 117-242) podjął wieloaspektowe badania duszpasterskiego posługiwania świętego męczennika Serafina w okresie jego działalności w Polsce (rozdz. III) i w Rosji (rozdz. IV). Ujęcie pasterskiego posługiwania abpa Serafina w ramy strukturalne pozwoliło Doktorantowi określić podstawowe kierunki jego pasterskiej działalności i przedstawić ją w sposób chronologiczny. W Polsce święty męczennik Serafin przeszedł drogę od pełnienia funkcji przeora klasztoru św. Onufrego w Jabłecznej do godności biskupa Białej Podlaskiej. Duszpasterska posługa abpa Serafina w Rosji przypadła na ciężkie lata komunistycznych represji i prześladowań Kościoła. Z tego czasu pochodzą

najlichniesze orędzia pasterskie, odezwy oraz bogata prywatna korespondencja abpa Serafina. Źródła te zostały poddane przez Doktoranta wnikliwej analizie. Pozwoliła ona odczytać i zaprezentować spójny w swojej istocie program pastoralny abpa Serafina.

Piąty, ostatni rozdział rozprawy (s. 243-262), ma w dużej mierze charakter podsumowujący projekt badawczy ks. mgra Serafina (Amelchenkova). Na podstawie wcześniej przeprowadzanych analiz Doktorant stara się w ostatnim rozdziale swojej dysertacji ukazać wręcz egzemplaryczny charakter duszpasterskiego programu świętego męczennika Serafina. Stara się również przekonać czytelnika, że program ten nie stracił nic ze swojej aktualności i może również pełnić funkcję ważnego wzorca dla pracy duszpasterskiej, misyjnej i społecznej Kościoła.

W „Zakończeniu” rozprawy Doktorant podjął próbę syntetycznego podsumowania przedstawionych w pracy wątków, przypomniał konkluzje zamieszczone w kolejnych rozdziałach i starał się udzielić ostatecznych odpowiedzi na pytania badawcze wynikające z problemu rozprawy.

Istotnym elementem rozprawy są „Aneksy” (s. 292-328) w których Doktorant zamieścił trzynaście ważnych archiwalnych dokumentów związanych z osobą świętego męczennika Serafina oraz dziesięć jego zdjęć wraz z ich opisami.

2. Ocena formalna

Podjmując się formalnej oceny przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej autorstwa ks. mgra Serafina (Vladimira Amelchenkova) już na wstępie podkreślić należy, że stanowi ona bardzo solidnie opracowane studium, obejmujące szeroką gamę zagadnień związanych z zarówno z osobą, jak i z dziedzictwem duszpasterskim świętego męczennika Serafina. O formalnej wartości recenzowanej dysertacji decyduje kilka istotnych czynników. Podkreślić należy jasne i czytelne sprecyzowanie tematu rozprawy. Uznanie recenzenta budzi prosty, ale przejrzysty podział pracy na pięć rozdziałów. Dzięki zastosowaniu takiego właśnie klucza hermeneutycznego Doktorantowi udało się w sposób przejrzysty zaprezentować istotne zagadnienia dotyczące osoby i pastoralnej spuścizny świętego męczennika Serafina.

Za niemal wzorcowe uznaję „Wprowadzenie” i „Zakończenie” rozprawy. We „Wprowadzeniu” Doktorant jasno i precyzyjnie określił właściwy problem rozprawy (zob. s. 11) i jej cel (zob. s. 12). Precyzyjnie opisał także zastosowane przez siebie metody badawcze (zob. s. 12-13).

Na uwagę zasługuje sumienne wykorzystanie źródeł. Przyznać należy, że Doktorant nie miał tu łatwego zadania. Musiał zmierzyć się przede wszystkim z trudnościami związanym z dotarciem do dokumentów archiwalnych różnych instytucji. Z zadania tego wywiązał się bardzo dobrze, docierając jako pierwszy do niektórych dokumentów archiwalnych, a część z nich publikując w ramach „Aneksów”. Metodologię doboru źródeł jasno i szeroko określił we „Wprowadzeniu” do rozprawy (zob. s. 12-15).

Wartość pracy od strony formalnej podnosi jej bardzo dobry styl językowy. Dotyczy to zarówno części zasadniczej rozprawy, jak również tłumaczeń w językach dla Doktoranta obcych. Podkreślić należy staranność Doktoranta w konstruowaniu zapisów bibliograficznych. Można by tu dyskutować z tym, czy np. po frazie „cyt. za:” lub „Zob.” „Tamże” należy pisać z dużej, czy z malej litery. Doktorant broni się tu tym, że jest konsekwentny, stosując w całej rozprawie dużą literę. Za bardzo wartościowy element rozprawy uznaję jej profesjonalny skład i bardzo dobry jakościowo wydruk komputerowy.

Co do ewentualnych niejasności formalnych, w trakcie lektury rozprawy zrodziła mi się pewna wątpliwość. Otóż tytuł rozdz. II rozprawy brzmi: „Święty męczennik arcybiskup Serafin (Ostroumow) do wstąpienia (przed wstąpieniem?) na drogę pasterską (czy kapłańską?). Nie mam tutaj jasności, czy Doktorantowi chodziło o przyjęcie przez o. Serafina święceń kapłańskich – wówczas treść końcowej części tego rozdziału nieco wykaczałaby poza to, co zapowiedziano w tytule rozdziału, czy też Doktorant jako cezurę czasową dla tej części dysertacji zakłada fakt przyjęcia święceń biskupich przez św. Serafina? W tym drugim wariancie proponuję uściślenie tytułu rozdz. II.

3. Ocena merytoryczna

Uważna lektura rozprawy doktorskiej autorstwa ks. mgra Serafina (Vladimira Amelchenkova) przekonuje o swej wewnętrznej, obiektywnej wartości merytorycznej. Recenzowana dysertacja dostarcza wielu ciekawych, aktualnych i niezwykle potrzebnych dziś inspiracji pastoralnych nie tylko Kościołowi prawosławnemu, ale także innym Kościołom i chrześcijanom. W przypadku świętego męczennika Serafina chodzi przede wszystkim o jego „wielki dorobek chrześcijańskiego świadectwa”, aż po męczeńską śmierć. Chrześcijańskie świadectwo i heroicznosc enót nie znają konfesyjnych, czy nacjonalnych granic. Są „kath’ holon” obejmujące wszystkich. Mają zawsze charakter uniwersalny, a tym samym ekumeniczny. Święty męczennik Serafin dzięki chrześcijańskiej odwadze jaką prezentował pokazuje wyznawcom Chrystusa, że w głoszeniu Ewangelii i w praktykowaniu

chrześcijańskiego życia nie powinniśmy się okopywać używając nieraz do tego konfesyjnych, czy narodowościowych murów i barier. Służba Bogu realizowana poprzez proegzystencję – „bycie dla innych” i pomoc w realizacji zbawczego powołania człowieka były dla świętego męczennika Serafina naczelnymi wartościami, którymi kierował się w swoim życiu. Jego kościelne i społeczne posługiwanie było więc tak bardzo owocne. Uznanie należy się Doktorantowi, a jeszcze większe jego Promotorowi za to, że udało się wydobyć, zgłębić, zaprezentować tak wiele elementów dorobku pastoralno-społecznego świętego męczennika Serafina. Cel, jaki Doktorant wyznaczył sobie na początku pracy, został przez niego w pełni osiągnięty.

Ks. mgr Serafin (Vladimir Amelchenkov) podjął się bardzo trudnego zadania integralnego naukowo-systematycznego spojrzenia na osobę i na pastoralny dorobek świętego męczennika Serafina. Uczynił to, uwzględniając trudne zawilości tamtych czasów. W prezentacji osoby i dorobku świętego męczennika Serafina nie zatrzymał się jednak w historycznej przestrzeni czasów jemu współczesnych, ale nieustannie towarzyszyło mu pytanie o aktualność prezentowanego dorobku. To jedno z największych osiągnięć recenzowanej rozprawy: Wskazanie istotnej wartości dorobku świętego męczennika Serafina dla współczesnego chrześcijaństwa i dla współczesnych, coraz bardziej zlaicyzowanych społeczeństw.

Za wielką wartość recenzowanej rozprawy uznaję jej koncylialny charakter. Doktorant przyznał, że święty męczennik Serafin jest i może być patronem i Polaków, i Rosjan. To niezwykle ważna sugestia w czasach polaryzacji, często radykalnej, w relacjach między naszymi państwami i narodami. Trzeba nam więc „budowniczych mostów”, którzy byliby dziś w stanie wyprowadzić nasze społeczeństwa z okopów budowanych na fundamencie stereotypów i wzajemnych uprzedzeń.

Z powyższej refleksji płyną pytania, które chcę uczynić przedmiotem naszej doktoranckiej dyskusji:

1. Na ile postać świętego męczennika Serafina mogła by stać się dziś swego rodzaju „pomostem” w pojednaniu między Kościołami i narodami Polski i Rosji?
2. Jaka jest kościelna i społeczna recepcja podpisanego dnia 12.08.2012 r. przez patriarchę Moskiewskiego i całej Rusi Cyryla oraz przewodniczącego rzymskokatolickiej Konferencji Episkopatu Polski abpa Józefa Michalika *Wspólnego przesłania do Narodów Rosji i Polski?*

4. Wniosek końcowy

Pozytywna ocena recenzowanej rozprawy doktorskiej autorstwa ks. mgra Serafina (Vladimira Amelchenkova) upoważnia mnie do stwierdzenia, że spełnia ona wszystkie wymogi stawiane w Polsce tego typu pracom (zob. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz.U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; z 2005 r. Nr 164, poz. 1365). Mamy tu do czynienia z dojrzałym i oryginalnym studium. Zaprezentowana rozprawa świadczy o teologicznej dojrzałości i bardzo dobrym warsztacie naukowym jej Autora. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

x. n. Glaeser

ks. prof. zw. dr hab. Zygfryd Glaeser

Opole, dnia 17 grudnia 2016 r.